

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

УДК 343.915 (477)

В.М. Бабакін, к.ю.н., доцент, професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності ХНУВС**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ
ПІДРОЗДІЛІВ ОВС З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ З ПИТАНЬ
ПРОТИДІЇ МОЛОДІЖНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ**

Стаття присвячена дослідженню проблем щодо взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ з іншими суб'єктами з питань протидії кримінальних правопорушень серед молоді, напрацювання пропозицій щодо законодавчого, нормативного забезпечення, удосконаленню форм та методів цього напрямку діяльності.

Ключові слова: взаємодія, оперативні підрозділи, удосконалення форм і методів, кримінальні правопорушення, особи молодого віку.

Статья посвящена исследованию проблем по взаимодействию оперативных подразделений органов внутренних дел с другими субъектами по вопросам противодействия уголовных правонарушений среди молодежи, выработки предложений по законодательному, нормативного обеспечения, совершенствованию форм и методов этого направления деятельности.

Ключевые слова: взаимодействие, оперативные подразделения, совершенствование форм и методов, уголовные преступления, лица молодого возраста.

This article is devoted to the problems of interaction of operational units of internal affairs with other actors on combating criminal offenses among youth, achievements of legislative, regulatory support, improving the forms and methods of this component of activity.

Keywords: interaction, operational units, improving the forms and methods of criminal offenses, young adults.

Постановка проблеми. Необхідною умовою якісного виконання завдань щодо охорони та захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, прав та інтересів суспільства й держави від протиправних посягань, охорони власності і громадського порядку, забезпечення громадської безпеки та протидії правопорушенням є належно організовані та ефективно реалізовані можливості взаємодії та координації між усіма суб'єктами (учасни-ками) правоохоронної діяльності. Сфера профілактики правопорушень, які вчиню-ються особами молодого віку надзвичайно гостра й досить поширена. Сьогодні вона не може залишатись у полі зору лише оперативних підрозділів. У цій діяльності мають брати участь державні органи, органи місцевого самоврядування, адміністрації підприємств, громадські організації та громадяни держави.

Аналіз останніх досліджень. Проблемним питанням щодо принципів взаємодії оперативних підрозділів займалися такі вчені як: К.В. Антонов, О.М. Бандурка, А.А. Глієвий, Д.В. Гребельський, В.П. Захаров, В.Д. Пчолкін В.М. Аتماжитов, В.Я. Мацюк, В.А. Некрасов, Л.В. Родинюк, В.П. Сапальов, О.О. Дульський, Г.О. Душейко, В.П. Євтушок, І.П. Козаченко, В.Л. Регульський, Д.М. Середа, І.Р. Шинкаренко, С.В. Діденко, О.О. Юхно.

Метою даної статі є дослідження проблем щодо взаємодії оперативних підрозділів ОВС з іншими суб'єктами з питань протидії кримінальних правопорушень серед молоді.

Виклад основного матеріалу. Необхідно погодитись із висловленою у науковій літературі думкою, що «в організації охорони громадського порядку та протидії зі злочинністю важливе місце традиційно займає взаємодія органів внутрішніх справ з територіальними органами внутрішніх справ, а також з органами державної безпеки, митними органами, адміністрацією, громадськими організаціями та підприємствам» [1, с. 243]. Додамо тільки те, що взаємодія оперативних підрозділів ОВС не обмежується лише зазначеними вище державними органами та громадськими організаціями, оскільки її суб'єктами (учасниками) можуть бути й інші правоохоронні органи (органи державної прикордонної служби, податкової служби, прокуратури тощо), а також окремі громадяни. Необхідно наголосити й на тому, що єдиного підходу щодо визначення понять «взаємодія» та «координація» правова наука так і не напрацювала. Зазначені поняття не отримали нормативного визначення і у правових актах, хоча досить часто в них використовуються [2; 3]. Загальноприйнятим у науковому товаристві є те, що при вирішенні спірних питань необхідно спиратися на визнано в теорії права ідею взаємозалежних підходів – філософського, соціологічного і спеціально-юридичного [4, с. 27], що підтримуємо. Такий підхід використаємо і ми для характеристики «взаємодії», яка є ширшою за змістом щодо «координації». Так, у філософському розумінні взаємодія означає «категорію, що відображає процеси впливу різноманітних об'єктів один на одного, їх взаємну обумовленість, зміну стану, взаємоперехід, а також породження одним об'єктом іншого» [5, с. 57].

Взаємодія як філософська категорія відображає процеси дії об'єктів один на одного, їх взаємну обумовленість [6, с. 68]. Таким чином, для категорії «взаємодія» з філософської точки зору характерно: по-перше, наявність фактичних та стійких зв'язків, по-друге, таких зв'язків, що дозволяють об'єктам впливати один на одного; по-третє, наявність самого впливу, у результаті якого відбувається взаємна зміна взаємодіючих сторін. Соціологічний підхід дозволяє охарактеризувати взаємодію як необхідний елемент сумісного (спільного) та погодженого існування великої кількості різних суб'єктів у суспільстві (соціумі) [7, с. 10; 8]. Спеціально-юридичний підхід дозволяє охарактеризувати нормативно-правові акти, які регламентують взаємодію органів внутрішніх справ питань профілактики кримінальних правопорушень. Таким чином, спеціально-юридичний підхід до поняття взаємодії показує, що її сутність не зводиться тільки до спільної діяльності суб'єктів, а містить у собі більш широке коло зв'язків і контактів, які отримали нормативне визначення. Науковці пропонують різні варіанти визначень поняття «взаємодії». Наприклад, на думку М.О. Тучака «взаємодія міліції з іншими учасниками процесу забезпечення громадського порядку, попередження та запобігання правопорушень – це заснована на законах і підзаконних актах, узгоджена за цілями, часом і місцем діяльності, спрямована на вирішення завдань щодо попередження і запобігання правопорушень шляхом найбільш раціонального застосування взаємодії між міліцією і учасниками процесу» [9, с. 163 - 164].

Розглядаючи проблеми взаємодії органів внутрішніх справ з громадськістю О.М. Музичук визначає її як «такий стан взаємозв'язків між ними, за якого вони здійснюють взаємний вплив один на одного та на відповідну сферу діяльності з метою підвищення ефективності охорони громадського порядку та протидії із правопорушеннями» [10, с. 148]. Виокремлює В.М. Плішкін, два види взаємодії: – позитивну, під якою пропонує розуміти «такий режим взаємозв'язків між елементами системи органів внутрішніх справ, який забезпечує погоджене функціонування з метою розв'язання загальних завдань»; – негативну взаємодію в органах внутрішніх справ – як режим взаємозв'язків між елементами системи органів внутрішніх справ, при якому функціонування цих елементів

спрямоване на досягнення протилежних цілей (вплив та дії кожного спрямовані на те, щоб перешкодити розвитку іншого суб'єкта) [11, с. 503]. Під координацією в органах внутрішніх справ вчений В.М. Плішкін пропонує розуміти управлінську діяльність, спрямовану на погодження функціонування елементів системи органів внутрішніх справ у режимі, який забезпечує найефективніше досягнення поставлених перед системою цілей, тобто координація, на його думку, полягає в організації, насамперед правовими засобами, взаємодії між елементами системи (координація — це організація взаємодії) [11, с. 505-506]. На думку Ю.М. Козлова, який називає більше десяти варіантів розуміння терміна «координація», зокрема, як: елемента управлінської (адміністративної) функції, тобто елемента управління; самостійної функції управління; невід'ємного елемента будь-якої функції управління; несамостійної функції управління; функції управління (як процесу) і діяльності апарату управління; мету управління; погодженість дій тільки не підпорядкованих сторін, які беруть участь у процесі управління; метод управління тощо [12, с. 16]. На нашу думку, основна різниця між взаємодією та координацією полягає у тому, що на відміну від взаємодії, координація обов'язково передбачає суб'єкта, який наділений координаційними (узгоджувальними та погоджувальними) повноваженнями щодо інших учасників сумісної діяльності. Ми також поділяємо думку В.М. Плішкіна про те, що «координація — це організація взаємодії» [11, с. 506], оскільки, у переважній більшості випадків, сторони взаємодії є рівними, хоча не завжди (наприклад, взаємодія між учасниками слідчо-оперативної групи, у якій слідчий виконує координуючу функцію). Отже, будь-яка взаємодія між суб'єктами спільної діяльності може бути (або не бути) скоординованою, тобто, в останньому випадку не передбачати суб'єкта (органу або окремої службової чи посадової особи), який наділений координаційними (узгоджувальними та погоджувальними) повноваженнями щодо інших учасників сумісної діяльності. Таким чином, у подальшому, використовуючи термін «взаємодія», про координацію мова буде йти лише у тому разі, якщо під час сумісної діяльності, один із її суб'єктів наділений координаційними (узгоджувальними та погоджувальними) повноваженнями щодо інших її учасників.

У науковій літературі поширеним є підхід щодо розгляду взаємодії у широкому та вузькому значеннях. У широкому - як співпраці, що реалізується у спільних узгоджених діях, спрямованих на спільну мету, у взаємній допомозі під час вирішення завдань. Так, Т.Л. Маркелов підкреслює, що «взаємодія — це глибоке поняття, до якого входять спілкування, зв'язок і взаємодопомога у вирішенні спільних завдань» [13, с. 110]. У вузькому значенні термін «взаємодія» полягає у планомірному здійсненні комплексу заходів в певній сфері, наприклад у протидії зі злочинністю [14, с. 94]. Суть взаємодії полягає у спільних узгоджених діях, спрямованих на спільні цілі, у взаємодопомозі при вирішенні завдань [15, с. 69]. Щодо взаємодії оперативними підрозділами з іншими учасниками профілактичної діяльності, то Г.Ю. Бондар вважає, що під взаємодією в органах внутрішніх справ слід розуміти форму інтеграції спільних зусиль різних суб'єктів (працівників, їх груп та колективів, підрозділів та служб), узгоджену за метою, завданням, місцем та часом застосування. Взаємодія налагоджується самими структурними елементами системи повсякденно у випадку, коли немає потреби залучати до цієї справи можливості координаційного (організаційного) центру [16, с. 67]. Необхідність взаємодії оперативних підрозділів з іншими суб'єктами з питань профілактики кримінальних правопорушень обумовлена рядом обставин, серед яких наявність злочинців-гастролерів, шахраїв та інших осіб, які намагаються використати транспорт як засіб для вчинення злочинів поза місцем свого постійного проживання; місцеві особливості організаційно-штатної структури органів внутрішніх справ, що іноді вимагають посилення одного органу внутрішніх справ за рахунок сил і засобів інших, зокрема під час

ускладненню оперативної обстановки, що є однією із умов протиправного посягання на нього; при вмілій організації спільної роботи з'являється реальна можливість найбільш ефективного використання наявних сил і засобів з метою недопущення вчинення правопорушень, а також на усунення причин і умов (факторів), які їм сприяють. Важливість взаємодії наглядно демонструє і те, що у ст.3 Закону України «Про міліцію» «взаємодія з трудовими колективами, громадськими організаціями й населенням» передбачена одним із принципів діяльності міліції [2]. Проте, на нашу думку, цей принцип доцільно викласти у такій редакції: «взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, трудовими колективами, громадськими організаціями й населенням», оскільки органи державної влади (законодавчої, виконавчої та судової), органи місцевого самоврядування також є необхідними (важливими) суб'єктами спільної діяльності щодо протидії кримінальним правопорушенням серед молоді. Зміст та види взаємодії оперативних підрозділів з іншими суб'єктами з питань профілактики кримінальних правопорушень серед молоді можна з'ясувати через її форми, під якими ми розуміємо зовнішнє вираження сумісної правоохоронної діяльності. Не викликає сумнівів також і те, що вивчити всі сторони взаємодії можна лише на основі класифікації відомих правоохоронній практиці варіантів зв'язків і контактів органів внутрішніх справ з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності. Саме така класифікація дозволяє забезпечити правильну орієнтацію в їх масиві а саме: забезпечити процес вивчення; допомогти швидше знайти закономірності, що впливають на їх розвиток та зміну, і, як результат, визначити шляхи і конкретні заходи щодо підвищення ефективності спільної правоохоронної роботи [10, с. 160]. Науковці використовують різні критерії для такої класифікації. Однак найчастіше ці класифікації ґрунтуються на двох-трьох критеріях. Найбільш поширеними критеріями класифікації взаємодії органів внутрішніх справ є часові характеристики (постійна і тимчасова взаємодія), відношення до системи (внутрішня і зовнішня взаємодія) і положення суб'єктів взаємодії в ієрархії елементів системи (горизонтальна та вертикальна взаємодія). Серед загальних (альтернативних) форм взаємодії найчастіше відносять такі, як: обмін інформацією про оперативну обстановку; спільне планування правоохоронних заходів; спільні рейди, узгодження самостійно проведених заходів; інструктування; спільний аналіз оперативної обстановки; проведення спільних нарад, семінарів і зборів з правоохоронної тематики [17, с. 17-19].

Повний перелік напрямів, а тим більше форм взаємодії оперативних підрозділів з іншими суб'єктами з питань профілактики кримінальних правопорушень дати досить важко, а тому спочатку охарактеризуємо їх взаємодію з окремими суб'єктами. Так, найбільш частою, а отже і ефективною є взаємодія оперативних підрозділів з іншими підрозділами ОВС найпоширенішими формами якої є: взаємне інформування (обмін оперативно-розшуковою, оперативно-довідковою і криміналістичною інформацією, алфавітно-довідковою, а також архівною інформацією), планування та здійсненні спільних правоохоронних заходів; виконання запитів по кримінальним провадженням, справам оперативного обліку і матеріалам про адміністративні правопорушення; сприяння в проведенні оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій; створення спільних слідчо-оперативних груп. До основних джерел інформації, що можуть використовуватися органами внутрішніх справ з метою виявлення обставин вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень можна віднести: — загальні джерела інформації, які включають в себе повідомлення громадян, засобів масової інформації, громадських формувань, заяв громадян; — спеціалізовані джерела інформації - матеріали аналізу статистичних даних про вчинення правопорушень, матеріали спеціальних рейдів, перевірок, та ін. Питання організації та планування взаємодії служб і підрозділів, задіяних

у профілактиці правопорушень, залишається одним з актуальних. Тому на стадії підготовки рішень основні висновки і пропозиції з оцінки оперативної обстановки мають конкретизуватися у відповідних пунктах спеціального спільного плану профілактики кримінальних правопорушень. Як зазначає О.О. Юхно, в ОВС нерідко складається декілька планів, у яких заходи щодо організації профілактики правопорушень часто дублюються, не погоджуються між собою терміни і не визначаються конкретні їх виконавці. Багато планів містять чимало декларативних пунктів з формулюваннями типу „підняти”, «активізувати», «посилити», «прискорити», «відшукати можливість» тощо. На рівні виконавців такі або подібні формулювання неприпустимі. Доцільно, наприклад, завдання посилення профілактичної роботи в трудових колективах конкретизувати вказівкою у відповідному пункті плану конкретних підприємств, де за результатами аналізу отриманої інформації складається несприятлива оперативна обстановка. Забезпечення своєчасного усунення негативних факторів вимагає також точної вказівки із залученням яких сил будуть проводитись попереджувальні заходи і хто буде відповідальним виконавцем по кожному з них [18, с. 142-143]. У разі необхідності проведення додаткових профілактичних заходів, посилення протидії молодіжній злочинності з окремими видами правопорушень, що одержали найбільше поширення протягом певного періоду часу повинні складатись також спеціальні плани, у яких вказуються час дії плану, конкретний розрахунок сил і засобів, завдання оперативного підрозділу, методи підбиття підсумків і оцінки результатів. У такий же спосіб проводиться підготовка профілактичних операцій і рейдів. Під час розшуку та затримання особливо небезпечних і озброєних злочинців розстановка сил і засобів територіальних і транспортних органів внутрішніх справ здійснюється за єдиним планом. Оперативні підрозділи органів внутрішніх справ здійснюють спільні заходи щодо виявлення злочинів і розшуку злочинців, проведення масових заходів протидії з бродяжництвом, пияцтвом, правопорушеннями неповнолітніх і дитячою безпритульністю. Проведення спільних рейдів, спеціальних операцій із виявлення правопорушників і взяття їх на профілактичний облік є більш ефективними, коли вони здійснюються на основі аналізу інформації, представленої працівниками карного розшуку, у тому числі й отриманої оперативним шляхом. Залежно від мети і завдань, які вирішуються в процесі взаємодії, з оперативними підрозділами транспортних і територіальних органів внутрішніх справ створюються спільні слідчо-оперативні, оперативно пошукові групи та ін. Ми поділяємо думку О.М. Музичука у тому, що «рішучі заходи, спрямовані на боротьбу зі злочинністю, не призведуть до кардинального поліпшення ситуації доти, доки зусилля правоохоронних структур, зокрема, міліції не отримають широкої підтримки з боку населення. У більшості розвинених країн світу наголос в поліцейській діяльності здійснюється на попередженні злочинності саме за допомогою громадян та громадських формувань правоохоронної спрямованості. Як свідчать результати багатьох наукових досліджень, проведених останнім часом щодо діяльності вітчизняної міліції, останній часто не вистачає підтримки громадськості, хоча не викликає сумнівів, що міліція може досягти очікуваних успіхів у протидії злочинності серед молоді лише в тому разі, коли буде побудовано атмосферу взаємоповаги і співробітництва між нею і громадянами» [10, с. 3].

Отже, зміцнення й подальший розвиток ділових зв'язків між органами внутрішніх справ, а саме оперативними підрозділами, державними органами і громадськістю, посилення їх взаємодії стає не лише ефективним заходом забезпечення законності та правопорядку, але й важливим державним завданням. Залучення населення до профілактичної діяльності закономірно і справедливо розглядається як важлива форма

реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні справами суспільства і держави. Використання потенціалу громадськості у справі попередженні кримінальних правопорушень серед молоді, може бути досягнуто лише в результаті розширення і поглиблення їх взаємодії. У правильно організованій взаємодії міститься важливий резерв як покращання профілактичної діяльності держави у цілому, так і правоохоронної роботи об'єднань громадськості, зокрема. Практика незмінно підтверджує, що важливою запорукою ефективності профілактичних заходів є участь у цій справі широких верств громадськості. Практичне значення комплексного використання сил, методів та засобів, державних органів, громадських формувань і органів внутрішніх справ у вирішенні профілактичних завдань упродовж тривалого часу викликає заслужений інтерес з боку вчених-юристів, практичних працівників, усієї громадськості по взаємодії цих суб'єктів. Від її стану здебільшого залежить активізація й удосконалення діяльності оперативних підрозділів з попередження правопорушень серед молоді. Необхідною умовою успішного виконання завдань і функцій, покладених на органи внутрішніх справ є їх взаємодія із засобами масової інформації. З найбільш актуальних і важливих питань діяльності органів внутрішніх справ проводяться прес-конференції, брифінги, прийоми, зустрічі представників преси з керівництвом органів внутрішніх справ, керівниками служб і підрозділів органів; для більш об'єктивного інформування представників засобів масової інформації готуються прес-релізи [11, с. 304]. Ефективність профілактичної діяльності в багатьох випадках визначається станом взаємодії органів внутрішніх справ з адміністрацією та громадськістю, підприємств. Практикою вироблено різні форми взаємодії органів внутрішніх справ з адміністрацією підприємств та ін.. Це спільне виявлення причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень особами молодого віку та життя заходів до їх усунення; проведення міжвідомчих нарад та ін.

Підводячи підсумок, вважаємо необхідним запропонувати альтернативний перелік форм взаємодії оперативних підрозділів з іншими суб'єктами з питань протидії кримінальних правопорушень серед молоді. Такими, на нашу думку, можуть бути: — інформування про зміну оперативної обстановки на території обслуговування, — обмін оперативно-розшуковою, оперативно-довідковою і криміналістичною інформацією з питань упередження кримінальних правопорушень серед молоді, а також алфавітно-довідковою та відповідною архівною інформацією;— створення спільних банків даних про злочинців-гастролерів, шахраїв, місцем злочинної діяльності яких є місця масового скупчення громадян, осіб, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення;— спільні планування та реалізація профілактичних заходів;— проведення спільних оперативних засідань колегій, нарад, а також інструктажів з найбільш важливих питань профілактичної діяльності;— спільне виявлення причин і умов, які сприяють вчиненню злочинних дій та життя заходів до їх усунення;— обмін досвідом з питань тактики та методики виявлення і попередження кримінальних правопорушень серед молоді;— проведення спільних операцій по затриманню особливо небезпечних озброєних злочинних груп або окремих злочинців;— виконання запитів з кримінальних проваджень, справам оперативного обліку і матеріалів про адміністративні правопорушення;— сприяння у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій оперативно-розшукових заходів і процесуальних дій; — створення спільних слідчо-оперативних груп тощо;— створення спільних робочих груп для вивчення окремих проблем профілактики молодіжної злочинності;— підготовка та видання спільних відомчих нормативних актів з питань профілактики кримінальних правопорушень серед молоді. Втім, підняті питання не є остаточними і підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Снігерьев О. П. Організація діяльності органів внутрішніх справ на транспорті // Адміністративна діяльність. Особлива частина : підручник / О. П. Снігерьев ; за заг. ред. проф. О. М. Бандурки. — Х. : Еспада, 2000. — С. 224—249.
2. Про міліцію : закон України від 20 груд. 1990 р. № 565-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 4. — Ст. 20., 3. Положення про Міністерство внутрішніх справ України : затв. Указом Президента України від 17 жовт. 2000 р. № 1138/2000 // Офіційний вісник України. — 2000. — № 42. — Ст. 1774.
4. Папкин А. И. Психология организационных отношений в деятельности органов внутренних дел : учеб. пособие / А. И. Папкин. — М. : Академия МВД СССР, 1984. — 68 с.
5. Бандурка О. М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення / О. М. Бандурка. — Х. : Основа, 1996. — 398 с.
6. Бандурка О. М. Міліція і населення: Теорія і досвід партнерства: монографія : / О. М. Бандурка, О. В. Джафарова. — Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2004. — 199 с.
7. Соболев В. О. Призначення соціологічної науки в системі правоохоронних органів / В. О. Соболев // Вісник ун-ту внутр. справ. — 1996. — № 1. — С. 124—130.
8. Рущенко І. П. Соціологія : курс лекцій / І. П. Рущенко. — Х. : Ун-т внутр. справ, 1996. — 210 с.
9. Тучак М. О. Адміністративно-правові засади діяльності дільничних інспекторів міліції: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Микола Олександрович Тучак. — Харків, 2002. — 209 с.
10. Музичук О. М. Організаційно-правові основи участі громадян в охороні громадського порядку і боротьбі з правопорушеннями: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Олександр Миколайович Музичук. — Х., 2003. — 193 с.
11. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ : підручник / В. М. Плішкін ; за ред. Ю. Ф. Кравченка. — К. : НАВСУ, 1999. — 702 с.
12. Козлов Ю. М. Координация в управлении народным хозяйством СССР / Ю. М. Козлов. — М. : Изд-во МГУ, 1976. — 170 с.
13. Маркелов Т. Л. Взаимосвязь органов прокуратуры с общественностью в борьбе с правонарушениями / Т. Л. Маркелов // Проблемы участия общественности в борьбе с преступностью. — М. : Всесоюз. ин-т по изуч. причин и разраб. мер предупреждения преступности, 1978. — С. 100—142.
14. Криминология : учебник [для юрид. вузов] / под ред. проф. В. Н. Бурлакова, проф., акад. В. П. Сальникова. — СПб. : Академия МВД России, 1998. — 576 с.
15. Білий П. М. Основи профілактики злочинів на транспорті : навч. посібник / П. М. Білий, П. М. Баранов, С. О. Баранов. — К. : УКРІНФОРМ, 2001. — 196 с.
16. Бондар Г. Ю. Правове забезпечення взаємодії слідчих правоохоронних відомств у кримінальному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Ганна Юріївна Бондар. — Х., 2004. — 230 с.
17. Колпаков В. К. Взаимодействие милиции и общественности в сфере правопорядка: учеб. пособие / В. К. Колпаков. — К. : Укр. акад. внутр. дел, 1993. — 80 с.
18. Про Концепцію розвитку системи Міністерства внутрішніх справ : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 квіт. 1996 р. № 456 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=456-96-%EF&c=1#Public>.